

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA

VOL. XL/XLI

SECTIO AAA

1985/1986

Institut Fizyki UMCS

W. A. KAMIŃSKI, K. I. WYSOKIŃSKI

**Profesor Stanisław Szpikowski
Szkic biograficzny w 60-lecie urodzin**

Rocznice zawsze są okazją do refleksji, przywołania wspomnień, wydobycia z pamięci tego wszystkiego, co kształtuje w nas obraz ludzi, z którymi żyjemy, współdziałamy, od których uczymy się. Taką okazją jest rocznica 60-lecia urodzin i 35-lecia twórczości naukowej profesora Stanisława Szpikowskiego.

I. Poznaliśmy profesora Szpikowskiego w 1970 roku. We wrześniu tego roku powrócił Stanisław Szpikowski, podówczas kierownik Katedry Fizyki Teoretycznej Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, z rocznego stażu na Stanowym Uniwersytecie Michigan w Ann Arbor /USA/. Koło Naukowe Studentów Fizyki skorzystało z okazji i zorganizowało spotkanie z przybyłym zza oceanu Docentem. To właśnie spotkanie zapoczątkowało naszą znajomość z Profesorem. Później byliśmy słuchaczami Jego wykładów z mechaniki kwantowej i uczestnikami prowadzonego przez niego seminarium. Bliższa znajomość

i osobiste kontakty przyszyły w kilka lat później, jeden z nas /W.A.K./ napisał pracę magisterską, a następnie wykonał pod kierunkiem Profesora Szpikowskiego pracę doktorską.

II. Urodził się Profesor Szpikowski 4 listopada 1926 roku w Lublinie, gdzie też ukończył szkołę powszechną. Latem 1939 roku zdał pomyślnie egzamin do Gimnazjum Zamojskiego, ale wybuch II wojny światowej przerywa dalszą jego edukację. Wojna i okupacja hitlerowska niosły poza tym znane, dramatyczne warunki życia i pracy. Trudności materialne pogłębiła śmierć ojca.

Wiosna 1944 roku sprowadza kolejne, ciężkie doświadczenia, charakterystyczne dla pokolenia, któremu wówczas przychodziło żyć. W brance młodych mężczyzn jako zakładników Niemcy aresztują osiemnastoletniego Szpikowskiego. Jedynie szybkie nadejście Armii Czerwonej ratuje życie zakładnikom przebywającym na terenie obozu zagłady Majdanek. W tym samym roku zostaje jednak ponownie uwięziony na Zanku Lubelskim służącym jako więzienie jeszcze od czasów rozbiorów Polski. Szczęśliwie zwolniony może intensywnie odrabiać zaległości edukacyjne.

Między 1944 r. a 1951 r. kończy szkołę średnią i odbywa studia matematyczne na nowo utworzonym w Lublinie Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. Pracę magisterską "O powierzchniach rozwijalnych" pisze pod kierunkiem profesora Mieczysława Bierackiego. Równocześnie uczęszcza na wykłady z fizyki. W 1948 r. na wygłaszanym przez niego odczycie dotyczącym ogólnej teorii względności był obecny kierownik Katedry Fizyki profesor Stanisław Ziemecki, który zaproponował prelegentowi stanowisko zastępcy asystenta. Od tej chwili, mimo że jeszcze student, S. Szpikowski rozpoczyna karierę uniwersytecką w fizyce: 1951 roku powołany zostaje na stanowisko starszego asystenta, od 1955 roku jest adiunktem, w 1960 roku osiąga formalne potwierdzenie swoich umiejętności badawczych w fizyce broniąc rozprawy doktorskiej "Badanie przebiegów termodyfuzyjnych oraz wyznaczanie stałych potencjałów sił międzycząsteczkowych".

III. Charakterystyczne dla początkowych zainteresowań Profesora Szpikowskiego są próby wykorzystania efektów studiów matematycznych w eksperymentalnych pracach. Predyspozycje ku fizyce teoretycznej w pełni ujawniły się dopiero po przejściu do Katedry Fi-

zyki Teoretycznej i skierowaniu zainteresowania na teorię jądra atomowego. Już w 1964 roku pojawia się pierwsza praca z tej dziedziny w Acta Physica Polonica 7, a następnie cykl artykułów będący efektem dwuletniego pobytu naukowego w Manchesterze u profesora B. H. Flowersa [8, 11, 13, 15].

Przeprowadzenie przewodu habilitacyjnego w 1966 r. na podstawie rozprawy "Krótkozasięgowe oddziaływania i nowe grupy symetrii jądra atomowego" zbiega się z nominacją na kierownika Katedry Fizyki Teoretycznej. S. Szpikowski rozbudowuje kierowany przez siebie zespół i intensyfikuje badania. Zastosowania teorii grup do badania struktury jądra atomowego, rola sił jądrowych typu pairing i kwadrupolowych, nowe schematy klasyfikacyjne - to ważniejsze problemy podejmowane we współpracy z uczniami i w kontaktach z innymi ośrodkami /Manchester, Ann Arbor, Heidelberg/ 17-25, 28, 34, 35, 41. Ośrodek lubelski staje się zauważalny wśród innych polskich centrów fizyki teoretycznej. Dodać należy, że trafna ocena wzrastającej roli fizyki ciała stałego i przychylnie zainteresowanie takimi badaniami sprzyja rozwojowi Grupy Teorii Ciała Stałego w kierowanej przez siebie katedrze.

W końcu dekady lat sześćdziesiątych dokonywane są zmiany strukturalne w organizacji uniwersytetów. W związku z nimi Profesor Szpikowski zostaje powołany w 1970 r. na dyrektora nowo utworzonego w ramach Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii - Instytutu Fizyki. Zakres zainteresowań grup badawczych poszerza się znacznie, a same badania intensyfikują się. Przyspieszeniu ulega proces kształcenia kadr naukowych ze stopniem doktora nauk, rośnie liczba zatrudnionych pracowników badawczych, wzbogaca się wyposażenie aparaturowe, a liczne staże naukowe w ośrodkach zagranicznych są pomocnym elementem podnoszenia poziomu i jakości badań. Niemalże zasługi położył na tych polach Profesor Szpikowski. Uzupełnijmy, że równocześnie z obowiązkami dyrektora Instytutu Fizyki pełnił funkcję przewodniczącego Wydziału III Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, przewodniczącego Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Fizycznego, członka Senatu, zaś w latach 1980-81 piastował stanowisko dziekana Wydziału. Obowiązki organizacyjne wykrczały także poza środowisko lubelskie - jak to było w przypadku przewodnictwa Zespołowi do Spraw Fizyki przy Ministrze Oświaty i Wychowania czy prezydowania Komitetowi Organizacyjnemu XXVII Zjazdu Fizyków Polskich.

W 1972 roku S. Szpikowski uzyskuje nominację na profesora nadzwyczajnego, a w 1983 roku na profesora zwyczajnego. Dzielące obie nominacje dziesięciolecie wyróżniają liczne kontakty naukowe Profesora z takimi ośrodkami, jak: Heidelberg /1973/, Lock Haven /1977/, Ann Arbor /1978/, Monachium /1983/, Brighton /1983/, Trento /1984/, w których przebywa jako zaproszony badacz lub profesor. Pozostając wierny zainteresowaniom jądrem atomowym ogniska od połowy lat siedemdziesiątych swoje badania wokół nowego tzw. modelu bozonów oddziałujących [32, 33, 36-38, 40, 45-50]. W Zakładzie Fizyki Teoretycznej, przy Jego zainteresowaniu i poparciu, pojawia się też nowa tematyka związana z teorią ośrodków ciągłych, z fizyką cząstek elementarnych oraz z ogólną teorią względności.

Dorobek naukowy Profesora Stanisława Szpikowskiego obejmuje przeszło 100 artykułów naukowych, komunikatów konferencyjnych, prac przeglądowych i popularnonaukowych, skryptów i recenzji. Jest promotorem siedmiu prac doktorskich oraz około 90 prac magisterskich. Profesor otrzymał liczne nagrody i wyróżnienia, jest członkiem polskich i zagranicznych towarzystw naukowych.

IV. Charakteryzując sylwetkę naukową Profesora Szpikowskiego nie możemy pominąć jego zainteresowań filozofią nauki i historią fizyki. Efektem są artykuły dotyczące problemów czasu w mechanice kwantowej, roli relatywistycznej mechaniki kwantowej czy zagadnień recepcji mechaniki kwantowej w Polsce [17, 30, 31, 39]. Nieodłączne tym zainteresowaniom są umiejętności rzetelnej popularyzacji. Traktując upowszechnianie osiągnięć nauki jako obowiązek uczonego opublikował szereg artykułów w przeznaczonych dla nauczycieli i uczniów czasopismach "Fizyka w Szkole" i "Postępy Fizyki". Przystąpił też czytelnikowi polskiemu takie ważne pozycje anglojęzyczne jak: N. Bohra "Fizyka atomowa a wiedza ludzka" /wspólnie z W. Staszewskim i A. Teske/ i I. B. Cohena "Narodziny nowej fizyki".

V. Nasze kontakty z Profesorem Stanisławem Szpikowskim trwają od kilkunastu lat. Znamy go nie tylko jako przełożonego, doradcę, krytycznego czytelnika naszych prac, inicjatora badań. Stykamy się z Nim po wielokroć na pieszych wędrowniach, na jachcie, w górach. Potrafi zadziwiać wytrwałością i wytrzymałością, niekonwen-

cyjonalnymi sądami na tematy nie tylko fizyczne, rozważą i umiejętnością zachowania dystansu.

Zaszczytem, który także wiążemy z naszą powinnością uczniów, była prośba redaktora niniejszego specjalnego tomu Annales UMCS o napisanie szkicu biograficznego Profesora Stanisława Szpikowskiego. Propozycję tę potraktowaliśmy raczej jako pretekst umożliwiający przedstawienie sylwetki człowieka, uczonego, naszego nauczyciela, niż okazję do oceny Jego dorobku, zasług dla lubelskiego ośrodka naukowego, czy osiągnięć w fizyce. Niech dołączona bibliografia wyboru prac Profesora Szpikowskiego uzupełni te luki.

1. THEORETICAL INVESTIGATION OF THE POLARIZATION OF LIGHT BY SCATTERING IN A BIREFRINGENT MEDIUM. *Ann. Phys. (N.Y.)* 1952, 15, 1-10.
2. THEORETICAL INVESTIGATION OF THE POLARIZATION OF LIGHT BY SCATTERING IN A BIREFRINGENT MEDIUM. *Ann. Phys. (N.Y.)* 1952, 15, 1-10.
3. THEORETICAL INVESTIGATION OF THE POLARIZATION OF LIGHT BY SCATTERING IN A BIREFRINGENT MEDIUM. *Ann. Phys. (N.Y.)* 1952, 15, 1-10.
4. THEORETICAL INVESTIGATION OF THE POLARIZATION OF LIGHT BY SCATTERING IN A BIREFRINGENT MEDIUM. *Ann. Phys. (N.Y.)* 1952, 15, 1-10.
5. THEORETICAL INVESTIGATION OF THE POLARIZATION OF LIGHT BY SCATTERING IN A BIREFRINGENT MEDIUM. *Ann. Phys. (N.Y.)* 1952, 15, 1-10.
6. THEORETICAL INVESTIGATION OF THE POLARIZATION OF LIGHT BY SCATTERING IN A BIREFRINGENT MEDIUM. *Ann. Phys. (N.Y.)* 1952, 15, 1-10.